

Андрій НАУМЕНКО*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Командування Сил логістики Збройних Сил України
(Київ, Україна)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-5019>Електронна пошта: naob68@ukr.net

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ 1917–1921 рр. У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ ДІАСПОРИ

У статті проаналізовано праці істориків української діаспори, присвячені національному військово-морському будівництву доби Української революції 1917–1921 років. У цих працях дослідники розглянули основні заходи із розбудови вітчизняного військового флоту, проаналізували здобутки і прорахунки на цьому шляху. З'ясовано, що основну частку праць, присвячених даній проблемі, підготував С. Шрамченко. Визначено внесок цього автора у вивчення військово-морської історії України початку ХХ ст. та значення цих праць для сучасних дослідників. Наголошено на можливості використання цих матеріалів у національно-патріотичному вихованні військовослужбовців Збройних Сил України.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Директорія, військово-морський флот, військові кораблі, морська піхота, Святослав Шрамченко.

Постановка проблеми. Однією з важливих, але недостатньо вивчених проблем військового будівництва в Україні під час боротьби за державність 1917–1921 рр. є створення національного військово-морського флоту. Дослідження його історії допоможе узагальнити тогочасний досвід, визначити можливості його врахування у сучасних умовах та розширить обсяг знань про один із вагомих напрямів державотворення у військовій сфері. Відтак доцільно проаналізувати відповідний доробок дослідників української діаспори, оскільки ця ділянка досліджень залишається недостатньо опрацьованою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Протягом останніх років побачили світ наукові та науково-популярні праці, де у контексті інших важливих проблем розглядається і військово-морське будівництво доби Української революції. До них відносимо роботи таких авторів, як В. Голубко, В. Капелюшний, А. Лубенець та інших. Серед іншого, дослідники зверталися і до творів про український флот, виданих за кордоном (Голубко, В. 1997; Капелюшний, В. 2003; Лубенець, А. В. 2002). Проте комплексних праць, присвячених діаспорній спадщині про історію Українського флоту 1917–1921 рр., поки немає.

Мета статті полягає в узагальненні наукового доробку дослідників української діаспори з історії створення українського військово-морського флоту в добу Української революції 1917–1921 років.

Виклад основного матеріалу. Дослідження української військово-морської історії періоду 1917–1921 рр. почалося на еміграції, де опинилася переважна більшість активних борців за незалежність України. Серед них, щоправда у незначній кількості, були й українські військові моряки, які також намагалися зробити внесок в опрацювання військових аспектів історії Української революції, зокрема в царині творення національного військово-морського флоту.

Одним із перших процес створення Українського військового флоту у 1917–1921 рр. почав вивчати Святослав Шрамченко (1893–1958) – професійний військовий моряк і безпосередній учасник означених подій. У своїх роботах він широко використовує документи того часу, вільно оперує фактичним матеріалом, переконливо обґрунтовує необхідність для Української держави потужного військово-морського флоту. Доробок дослідника складає низку праць, що розкривають окремі важливі напрями військово-морського

будівництва в Україні у той час. У цих роботах автор висвітлює основні положення «Закону про державну українську флоту», діяльність зі створення військово-морських навчальних закладів в Українській Народній Республіці (далі – УНР), організацію та діяльність органів управління флоту, важливі епізоди із життя окремих кораблів і частин, зокрема і морської піхоти, роботу військово-морських агентів за кордоном, флотську символіку тощо. Його праці були опубліковані на сторінках закордонних видань «Табір» і «За державність», а також у «Літописі Червоної калини» (Шрамченко, С. 1931a; 1931b; 1931c; 1932a; 1932b; 1932c; 1932d; 1932e; 1933; 1934a; 1934b; 1935a; 1935b; 1935c; 1935d; 1936a; 1936b; 1937a; 1937b; 1938a; 1938b; 1939a; 1939b). Окремі розділи з історії Українського флоту в період 1917–1921 рр. за авторством С. Шрамченка вміщено у фундаментальній праці «Історія українського війська» (Крип'якевич, І., Гнатів, Б., Стефанів, З. & Шрамченко, С. 1992, с. 433–446). Комплексно ці розділи є скороченим викладом основних праць С. Шрамченка, виданих раніше.

Одна з його робіт, а саме «Закон про державну українську флоту та його виконавці», у 1935 р. була окремо видана у Варшаві (Шрамченко, С. 1935a). Робота містить чимало принципово нових положень і фактично повторює однойменну статтю автора, вміщену у періодичному виданні «За державність» (Шрамченко, С. 1934c). Її варто вважати найважливішою працею С. Шрамченка, адже саме у ній автор найбільш розгорнуто виклав основні положення національного військово-морського будівництва й обґрунтував необхідність такого закону. Він зокрема пише: «Закон про флоту виробляється в зв'язку з загально-політичним програмом держави, в залежності від сили припускаємих ворогів, через що з часом він мусить корегуватися. Спираючись на закон про флоту Морське Відомство може поставити собі цілком певні завдання на кілька років наперед і таким чином піднести всю свою діяльність під певний ... програм. Закон про флоту найбільше потрібний у тих державах, у яких воєнно-морські ідеї не всякли ще достатньо до свідомості населення, через що відношення до розмірів асигнувань на флоту носить випадковий характер. ... такий закон про флоту існує майже по всіх державах світу. Перші ж закони про флоту появилися у Німеччині в 1898 р., в Росії в 1911 році., у Франції в 1912 році...» (Шрамченко, С. 1934c, с. 124). Відтак і Україна, яка хоч і мала давні військово-морські традиції, однак, не володі-

ла власним флотом, також розпочинала роботу з відновлення національної військово-морської могутності з прийняттям відповідного закону. Значущість статті полягає у висвітленні організаційних підходів та поглядів на флот, що формувалися в УНР.

У своїх працях С. Шрамченко аргументує важливість для незалежної України Криму та Севастополя як невід'ємної частини її території, характеризує успіхи та прорахунки українських урядів у прагненні остаточно досягти цієї мети (Шрамченко, С. 1932b).

Важливо, що Шрамченку як учаснику подій 1917–1921 рр. вдалося оминати особисті враження та рефлексії, притаманні мемуарним працям, а застосовуючи неупереджений підхід, зосередитися переважно на висвітленні цілком конкретних проблем вітчизняної військово-морської історії. Відомий український військовий історик діаспори Лев Шанковський вказував, що «... Шрамченко ... перейде в українську воєнну історіографію, як єдиний історик української воєнно-морської флоту. Мабуть немає факту з цієї історії, якого б не навітлив Шрамченко в своїх численних працях, ..., ...». Усього ж Л. Шанковський називає 10 праць С. Шрамченка (Шанковський, Л. 1974, с. 63).

У своєму доробку С. Шрамченко зміг відобразити увесь процес військово-морського будівництва в Україні, звертаючи увагу як на власне організаторську роботу, так і на окремі важливі події, що відбувалися під час українізації кораблів, зокрема йдеться про піднесення українського прапора на ескадреному міноносці «Завидний», чому присвячено окрему статтю (Шрамченко, С. 1935d). Приділено увагу і подіям, що сталися на інших кораблях (Шрамченко, С. 1932e; Шрамченко, С. 1939a). Крім того, дослідник не обійшов увагою й прояви національного руху за межами України та Чорного моря, зокрема на Балтиці і Півночі (Шрамченко, С. 1936b; Шрамченко, С. 1937a).

С. Шрамченко також звернув увагу і на біографії українських військово-морських діячів. Це особливо важливо, оскільки саме про них досі відомо мало. Зокрема заслуговує на увагу його робота, присвячена Українському морському міністру М. Білінському, вміщена у «Літописі Червоної калини» з нагоди 10-ї річниці його героїчної загибелі. С. Шрамченко характеризує його як людину енергійну і з широким державним розумом, суворого щодо дисципліни, але доброї душі начальника, який мав високий авторитет серед

моряків (Шрамченко, С. 1932с, с. 17–18). Біографію М. Білінського С. Шрамченко розглядає на тлі тогочасної ситуації навколо України та її армії, що частково висвітлює умови, у яких Морському міністру доводилося працювати. Важливо, що автор наводить і тогочасні документи, пов'язані з будівництвом Українського військового флоту (Шрамченко, С. 1932с).

Окрему розвідку С. Шрамченко присвятив В. Савченку-Більському з нагоди 70-річного ювілею останнього. Величезною заслугою В. Савченка-Більського, на думку автора, є те, що він з перших днів був активним організатором Українського Морського міністерства, а також виконував інші важливі завдання з розбудови Українського військового флоту (Шрамченко, С. 1937b).

Біографічні роботи С. Шрамченка певною мірою проливають світло на життя та службу окремих представників національної військово-морської еліти та розширюють військово-морську героїку доби Української революції, що має значення для сучасного, передусім військового читача.

В іншій статті С. Шрамченко коротко розглядає хронологію призначення українських морських міністрів, що дає можливість встановити кого і коли призначали, а також коли об'єднали посади морського і військового міністрів. Спираючись на іноземний досвід, автор був твердо переконаний, що морське міністерство має існувати окремо від військового, і вважав рішення про об'єднання шкідливим. Як аргумент С. Шрамченко наголошує, що військові міністри без освіти, досвіду і психології моряка ніколи не мали змоги добре розібратися в морських справах (Шрамченко, С. 1935с). При цьому варто звернути увагу на проблему професійної компетентності морського міністра, на що зважає С. Шрамченко, як на ключову запоруку ефективності в керівництві розбудовою національного флоту. Ці та інші роботи С. Шрамченка створюють відносно повне уявлення про основні напрями військово-морського будівництва в Україні і значною мірою сприяють дослідженню історії Українського флоту у 1917–1921 роках.

Щодо формування національної військово-морської традиційності, то варто звернути увагу на статтю С. Шрамченка, де він обґрунтовує дату святкування дня Українського Державного Флоту. Розглядаючи шість можливих варіантів, він аргументовано зупиняє свій вибір на даті 29 квітня 1918 р., коли кораблі Чорноморського

флоту піднесли Українські прапори (Шрамченко, С. 1933, с. 13).

Сьогодні залишаються винятково актуальними сформульовані ним принципи, на яких мали організовуватися військово-морські навчальні заклади в УНР і де «... мусять завжди бути на увазі:

1. підбір відповідних кандидатів і
2. виховання в душі великодержавності.

Ці точки знаходимо по всіх воєнно-морських старшинських школах флот цілого світу, бо з огляду на особливості воєнно-морської служби, воєнно-морська школа була, є і буде привілейованою во всіх відношеннях серед інших шкіл, що і бачимо всюди і в монархіях, і в демократичній Америці – і ... навіть у північно-східних варварів-більшевиків, ...

... ще 3-й принцип – це ведення добрих традицій в школі, на підставі власної воєнно-морської історії. Цих традицій у нас не брак аж від запорожців, ... Цю третю точку зору знайдемо в більшому чи меншому ступені розвитку, в залежності від власної історії, по всіх фльотах, бо часами перемога на морі залежить від здорової національної воєнно-морської традиції більш, ніж від воєнно-морської тактики і стратегії» (Шрамченко, С. 1931а, с. 84).

Отже, С. Шрамченко по можливості розкрив майже усі основні питання історії вітчизняного флоту часів Української революції. Останні ж положення свідчать про важливість саме історичної та ідеологічної складових у навчанні і вихованні флотських кадрів, що набуває виняткової ваги у сучасних умовах.

Оцінюючи діяльність зі створення національного флоту в добу Української революції, С. Шрамченко особливо виділяє період Гетьманату П. Скоропадського, вважаючи його найбільш продуктивним як у державотворчому відношенні у цілому, так і у справі розбудови Українського флоту. Він зокрема зазначає, що «За Гетьманату українські морські справи входять уже в регулярні рямці. Міністерство морських справ розвивається так, як і слід було б такий великій державі, якою була тоді Україна» (Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. & Шрамченко, С. 1992, с. 442).

Загалом творчий доробок С. Шрамченка нараховує близько 200 публікацій, нарисів і статей з історії українського військово-морського флоту (Смолій, В. А. (ред.). 2013, с. 658).

Л. Шанковський, вивчаючи українську воєнну історіографію, коротко зупиняється і на воєнно-морській проблематиці. Крім доробку С. Шрамченка, він вказує праці Антіна Рома-

нюка та Михайла Неклієвича (Шанковський, Л. 1974, с. 64). Так, А. Романюк коротко розглядає основні події, що впливали на процес творення національного флоту, та організаторську роботу Українських урядів у 1917–1919 роках. Проте ґрунтового аналізу цих заходів його праця не містить. Вона важлива для загального огляду процесу військово-морського будівництва в Україні у 1917–1921 роках (Романюк А. 1932). Праця М. Неклієвича присвячена подіям 1918 р. на Чорноморському флоті і його українізації у цей період. Робота коротко висвітлює умови її проведення та окремі промовисті епізоди (Неклієвич М. 1938). Загалом стаття Неклієвича не позбавлена ознак мемуарної праці.

Вказані статті вміщено на сторінках «Літопису Червоної калини», де, крім названих авторів, інші дослідники, переважно учасники подій 1917–1921 рр., також розміщували свої праці. До їх доробку можна віднести й коротку статтю Івана Петренка, присвячену історії 1-го Гуцульського полку морської піхоти (Петренко І. 1934). Автор, колишній старшина названого полку, описав історію його формування та бойової діяльності. І. Петренко неупереджено викладає основні обставини творення полку, описує бойові дії за його участю, організацію, командний склад, чисельність, однострій. Початком бойової діяльності цієї частини він вважає 5 травня 1919 р., коли полк витримав свій перший бій із російсько-більшовицькими військами. Наведені у статті приклади наочно підтверджують у яких складних обставинах майже постійно доводилося діяти Українським військам в означений період. У цілому праця І. Петренка, незважаючи на її порівняно невеликий обсяг, має важливе значення для вивчення історії морської піхоти УНР та доповнює тогочасну українську воєнну героїку.

Військово-морському будівництву доби Української революції приділяє певну увагу видатний український історик діаспори Дмитро Дорошенко. У своїй двотомній праці, присвяченій історії України у 1917–1923 рр., він досить коротко розглядає умови проведення українізації на Балтійському та Чорноморському флотах, аналізує діяльність Морського міністерства УНР та його очільника Дмитра Антоновича в добу Центральної Ради (Дорошенко, Д. 2002а, с. 268–269). Розглядаючи добу Гетьманату Павла Скоропадського, Д. Дорошенко частково повертається до подій, що передували Гетьманщині, і коротко висвітлює заходи гетьманського уряду зі створення національного флоту та умови їх проведення. Зокрема,

дослідник розкрив складний процес переговорів про право власності на військові кораблі.

Д. Дорошенко наголошує на прагненні українського гетьманського уряду зберегти наявні кадри морських офіцерів та інших спеціалістів, виходячи з того, що організувати новий флот неможливо без досвідченого офіцерського складу. Також автор вважає великою заслугою те, що вдалося налагодити фінансування військових портів у Севастополі та Миколаєві (Дорошенко, Д. 2002b, с. 175–177).

Якщо ж порівнювати обсяг викладеного у праці Д. Дорошенка матеріалу, то неважко помітити, що військово-морській діяльності в добу Гетьманату приділено дещо більше уваги аніж за Центральної Ради. Це можна пояснити особистими симпатіями автора до гетьмана П. Скоропадського як державного очільника та позитивною оцінкою державотворчої діяльності у цей період, у якій Д. Дорошенко брав активну участь. Добу Директорії УНР дослідник окремо не розглядав. Його праця має значення для з'ясування найбільш загальних питань будівництва флоту в добу Української революції. Принагідно зазначимо, що не усі автори, які розглядали тогочасне військове будівництво, порушували військово-морську проблематику. Відтак робота Д. Дорошенка важлива для оцінювання загального стану української військово-морської історіографії.

Маловідомою залишається праця В. Інгульця (Інгулець В. 1941), який обґрунтовує необхідність для України мати вихід до Чорного та Азовського морів, починаючи з давньоруських часів. Період Української революції він вважає одним із найважливіших етапів боротьби за флот та зміцнення української морської потужності. У своєму викладі В. Інгулець спирається на погляди Д. Донцова, якого називає ідеологом нового українського покоління (Інгулець В. 1941, с. 4), та частково на відомі праці С. Шрамченка. З огляду на це робота не містить принципово нових положень, що певною мірою доповнювали б відомості про національне військово-морське будівництво в 1917–1921 рр., проте, автор виділяє дві важливі дати, що, на його погляд, є етапними у визначенні подальшої долі Чорноморського флоту. Так, він вважає, що у листопаді 1917 р. флот поділився на дві частини: більшу – російську та меншу – українську (Інгулець В. 1941, с. 27). Другою датою він вважає 29 квітня 1918 року. Автор зокрема пише, що цей день «навязав лучбу до морської традиції Княжої і Козацької України, став днем свята Української Державної фльоти, днем свята

Українського моря» (Інгулець В. 1941, с. 28–29). Цим положенням В. Інгулець обґрунтовує безперервність української морської традиції із давньоруських часів і до першої половини XX століття. У цілому праця В. Інгульця розкриває значення для України Чорного і Азовського морів та проблему розвитку українського військового мореплавства протягом попередніх століть, де період 1917–1921 рр. є важливим етапом відродження Українського військового флоту на Чорному морі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Представлений доробок діаспорних дослідників не можна вважати різноманітним і вичерпним. Неможливість повною мірою скористатися архівами негативно відобразилося на результатах їх роботи. Основним дослідником військово-морської історії України 1917–1921 рр.,

безумовно, залишається С. Шрамченко. З-під його пера вийшла основна частка робіт, що мають обґрунтовану претензію на всебічність розкриття порушених проблем. Інші автори, за невеликим винятком, не запропонували нових підходів, майже не встановили нових фактів, проте, засвідчили певний інтерес до проблематики військово-морського будівництва в Україні як важливої складової військової сфери. Отже, дослідники української діаспори значною мірою дали первинні відповіді на питання щодо основних подій та організаторської роботи з будівництва українського військового флоту в 1917–1921 рр., а також проаналізували досягнення й головні проблеми та прорахунки, що виникали у цьому складному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Голубко, В. (1997). *Армія Української народної республіки 1917 – 1918. Утворення та боротьба за державу*. Львів: Кальварія, 288 с.
- Дорошенко, Д. (2002а). *Історія України 1917 – 1923* (в 2-х т., Т. 1). К.: Темпора, 320 с.
- Дорошенко, Д. (2002b). *Історія України 1917 – 1923* (в 2-х т., Т. 2). К.: Темпора, 352 с.
- Капелюшний, В. (2003). *Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.)*. К.: Олан, 608 с.
- Крип'якевич, І., Гнатевич, Б., Стефанів, З. & Шрамченко, С. (1992). *Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.)*. Львів: Світ, 712 с.
- Лубенець, А. В. (2002). *Творення Українського військового флоту в добу Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.)* (автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 20.02.22 – військова історія). Київ, 20 с.
- Неклієвич, М. (1938). На Українській Чорноморській флоті 20 років тому. *Літопис Червоної калини*. № 4, с. 3–4.
- Інгулець, В. (1941). *За Українське Море!* Прага: Українське вид-во Пробоем, 44 с.
- Петренко, І. (1934). Деяко з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти». *Літопис Червоної калини*. № 2, с. 3–5.
- Романюк, А. (1932). Українська Чорноморська флота. *Літопис Червоної калини*. № 4, с. 2–4.
- Смолій, В. А. (ред.). (2013). *Енциклопедія історії України* (в 10 т., Т. 10). Київ : Наукова думка, 784 с.
- Шанковський, Л. (1974). Нарис української воєнної історіографії. *Український історик*. № 1–3 (41–43), с. 48–64.
- Шрамченко, С. (1931а). Українські Воєнно-Морські Школи (1918 – 1920 рр.). *Табор*. Ч. 15, с. 80–84.
- Шрамченко, С. (1931b). Український Морський Генеральний Штаб. *Табор*. Ч. 16, с. 90–92.
- Шрамченко, С. (1931с). Командування Українською Державною флотою в рр. 1918 – 1920. *Табор*. Ч. 18, с. 115–119.
- Шрамченко, С. (1932а). Піднесення Українського прапору в Чорноморській флоті. *За державність*. 36. 2, с. 120–124.
- Шрамченко, С. (1932b). Українська воєнно-морська політика на Кримі. *Літопис Червоної калини*. № 5, с. 9–12.
- Шрамченко, С. (1932с). Український морський міністр старший лейтенант флоти М. І. Білінський. *Літопис Червоної калини*. № 9, с. 17–20.
- Шрамченко, С. (1932d). Українські воєнно-морські агенти в 1918 – 1920 рр. *Табор*. Ч. 17, с. 78–82.
- Шрамченко, С. (1932е). Крейсер «Гетьман Іван Мазепа». *Табор*. Ч. 17, с. 82–84.
- Шрамченко, С. (1933). День свята Української Державної Флоти. *Літопис Червоної калини*. № 6, с. 13–15.

- Шрамченко, С. (1934a). *Українська морська піхота в роках 17-21. Літопис Червоної калини*. № 11, с. 13–17.
- Шрамченко, С. (1934b). Український Головний Морський Штаб у 1917/1921 рр. *Табір*. Ч. 21, с. 47–49.
- Шрамченко, С. (1934c). Закон про державну українську флоту та його виконавці. *За державність*. 36. 5, с. 124–136.
- Шрамченко, С. (1935a). *Закон про державну українську флоту та його виконавці*. Варшава, 15 с.
- Шрамченко, С. (1935b). На синьому Чорному морі в роках 17-19. *Літопис Червоної калини*. № 3, с. 13–16.
- Шрамченко, С. (1935c). Українські морські міністри і керуючі морським відомством у рр. 1917 – 1921. *Літопис Червоної калини*. № 6, с. 2–3.
- Шрамченко, С. (1935d). Піднесення українського прапору на ескадреному міноносці «Завидний» Чорноморської флотії. *Літопис Червоної калини*. № 12, с. 15–16.
- Шрамченко, С. (1936a). Ще про однострій української морської піхоти в роках 1917-20. *Літопис Червоної калини*. № 4, с. 2–3.
- Шрамченко, С. (1936b). Ескадрений міноносець російської флотії «Україна». *Літопис Червоної калини*. № 5, с. 17–18.
- Шрамченко, С. (1937a). Український рух на флотилії Північно-Ледового Океану в 1917 році. *Літопис Червоної калини*. № 7–8, с. 11–13.
- Шрамченко, С. (1937b). Рідкий ювілей. *Літопис Червоної калини*. № 9, с. 7.
- Шрамченко, С. (1938a). Повстання Центральних установ Українського морського відомства у 1917 році. *Літопис Червоної калини*. № 1, с. 10.
- Шрамченко, С. (1938b). Святочна хвилина піднесення воєнного прапору на флотії. *Літопис Червоної калини*. № 5, с. 11–12.
- Шрамченко, С. (1939a). Лінійний корабель-дреднаут Чорноморської флотії «Воля». *Літопис Червоної калини*. № 5, с. 5–10.
- Шрамченко, С. (1939b). Український прапор-гюйс. *Літопис Червоної калини*. № 7, с. 9.

REFERENCES

- Holubko, V. (1997). *Armii Ukrainskoi narodnoi respubliki 1917 – 1918. Utvorennia ta borotba za derzhavu* [Army of the Ukrainian People's Republic 1917 – 1918. Formation and struggle for the state]. Lviv: Kalvariia, 288 s. [in Ukrainian].
- Doroshenko, D. (2002a). *Istoriia Ukrainy 1917 – 1923* [History of Ukraine 1917 – 1923]. (v 2-kh t., T. 1). K.: Tempora, 320 s. [in Ukrainian].
- Doroshenko, D. (2002b). *Istoriia Ukrainy 1917 – 1923* [History of Ukraine 1917 – 1923]. (v 2-kh t., T. 2). K.: Tempora, 352 s. [in Ukrainian].
- Inhulets, V. (1941). *Za Ukrainske More!* [For the Ukrainian Sea!]. Praha: Ukrainske vyd-vo Proboiem, 44 s. [in Ukrainian].
- Kapeliushnyi, V. (2003). *Zdobuta i vtrachena nezalezhnist: istoriografichniy narys ukrainskoi derzhavnosti doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan (1917 – 1921 rr.)* [Independence gained and lost: a historiographical sketch of Ukrainian statehood during the era of national liberation struggles (1917 – 1921)]. K.: Olan, 608 s. [in Ukrainian].
- Krypiakievych, I., Hnatevych, B., Stefaniv, Z. & Shramchenko, S. (1992). *Istoriia ukrainskoho viiska (vid kniazhykh chasiv do 20-kh rokiv XX st.)* [History of the Ukrainian army (from Princely Times to the 1920s)]. Lviv: Svit, 712 s. [in Ukrainian].
- Lubenets, A. V. (2002). *Tvorennia Ukrainskoho viiskovoho flotu v dobu Tsentralnoi rady (berezen 1917 – kviten 1918 rr.)* [Creation of the Ukrainian Navy during the Central Rada (March 1917 – April 1918)] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
- Nekliievych, M. (1938). Na Ukrainskii Chornomorskii floti 20 rokiv tomu [In the Ukrainian Black Sea Fleet 20 years ago]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 4, s. 3–4. [in Ukrainian].
- Petrenko, I. (1934). Deshcho z istorii “1-ho Hutsulskoho polku morskoi pikhoty” [Some history of the “1st Hutsul Marine Regiment”]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 2, s. 3–5. [in Ukrainian].

- Romaniuk, A. (1932). Ukrainska Chornomorska flota [Ukrainian Black Sea Fleet]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 4, s. 2–4. [in Ukrainian].
- Shankovskyi, L. (1974). Narys ukrainskoi voiennoi istoriohrafii [An essay of Ukrainian military historiography]. *Ukrainskyi istoryk*. № 1–3 (41–43), s. 48–64. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1931a). Ukrainski Voienno-Morski Shkoly (1918 – 1920 rr.) [Ukrainian Naval Schools (1918 – 1920)]. *Tabor*. Ch. 15, s. 80–84. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1931b). Ukrainskyi Morskyi Heneralnyi Shtab [Ukrainian Naval General Staff]. *Tabor*. Ch. 16, s. 90–92. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1931c). Komanduvannia Ukrainskoïu Derzhavnoïu flotou v rr. 1918 – 1920 [Command of the Ukrainian State Fleet in 1918 – 1920]. *Tabor*. Ch. 18, s. 115–119. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1932a). Pidnesennia Ukrainskoho praporu v Chornomorskii floti [Raising the Ukrainian flag in the Black Sea Fleet]. *Za derzhavnist*. Zb. 2, s. 120–124. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1932b). Ukrainska voienno-morska polityka na Krymi [Ukrainian naval policy in Crimea]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 5, s. 9–12. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1932c). Ukrainskyi morskyy ministr starshyy leitenant floty M. I. Bilinskyi [Ukrainian Maritime Minister, Senior Lieutenant of the Fleet M. I. Bilinskyi]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 9, s. 17–20. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1932d). Ukrainski voienno-morski ahenty v 1918 – 1920 rr. [Ukrainian naval agents in 1918 – 1920]. *Tabor*. Ch. 17, s. 78–82. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1932e). Kreiser «Hetman Ivan Mazepa» [Cruiser “Hetman Ivan Mazepa”]. *Tabor*. Ch. 17, s. 82–84. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1933). Den sviata Ukrainskoi Derzhavnoi Floty [Ukrainian State Fleet Day]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 6, s. 13–15. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1934a). Ukrainska morska pikhota v rokakh 17-21 [Ukrainian Marines in 17-21. Chronicle of the Red Kalina]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 11, s. 13–17. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1934b). Ukrainskyi Holovnyi Morskyi Shtab u 1917/1921 rr. [Ukrainian Main Naval Staff in 1917/1921]. *Tabor*. Ch. 21, s. 47–49. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1934c). Zakon pro derzhavnu ukrainsku flotu ta yoho vykonavtsi [The Law on the State Ukrainian Fleet and its Executors]. *Za derzhavnist*. Zb. 5, s. 124–136. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1935a). Zakon pro derzhavnu ukrainsku flotu ta yoho vykonavtsi [The Law on the State Ukrainian Fleet and its Executors]. *Varshava*, 15 s. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1935b). Na synomu Chornomu mori v rokakh 17-19 [On the blue Black Sea in 17-19]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 3, s. 13–16. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1935c). Ukrainski morskyy ministry i keruiuchi morskym vidomstvom u rr. 1917 – 1921 [Ukrainian naval ministers and heads of the naval department in 1917 – 1921]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 6, s. 2–3. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1935d). Pidnesennia ukrainskoho praporu na eskadrenomu minonosti «Zavydnyi» Chornomorskoi floty [Raising the Ukrainian flag on the destroyer “Zavydnyi” of the Black Sea Fleet]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 12, s. 15–16. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1936a). Sheche pro odnostrii ukrainskoi morskoi pikhoty v rokakh 1917-20 [More about the uniform of the Ukrainian Marine Corps in 1917-20]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 4, s. 2–3. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1936b). Eskadrennyi minonosets rosiiskoi floty «Ukraina» [Russian fleet destroyer “Ukraine”]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 5, s. 17–18. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1937a). Ukrainskyi rukh na flotyli Pivnichno-Ledovoho Okeanu v 1917 rotsi [Ukrainian movement in the Arctic Ocean flotilla in 1917]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 7–8, s. 11–13. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1937b). Ridkyi yuvilei [Rare anniversary]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 9, s. 7. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1938a). Povstannia Tsentralnykh ustanov Ukrainskoho morskoho vidomstva u 1917 rotsi [The Uprising of the Central Institutions of the Ukrainian Maritime Department in 1917]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 1, s. 10. [in Ukrainian].
- Shramchenko, S. (1938b). Sviatochna khvylyna pidnesennia voiennoho praporu na floti [Festive moment of raising the military flag in the navy]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 5, s. 11–12. [in Ukrainian].

Shramchenko, S. (1939a). Liniinyi korabel-drednavt Chornomorskoi floty «Volia» [Battleship-dreadnought of the Black Sea Fleet “Volia”]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 5, s. 5–10. [in Ukrainian].

Shramchenko, S. (1939b). Ukrainskyi prapor-hiuis [Ukrainian jack flag]. *Litopys Chervonoi kalyny*. № 7, s. 9. [in Ukrainian].

Smolii, V. A. (ed.). (2013). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian History]. (v 10 t., T. 10). Kyiv : Naukova dumka, 784 s. [in Ukrainian].

Andrii NAUMENKO

PhD of Historical Sciences, Senior Researcher

The Logistics Forces Command of the Armed Forces of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-5019>

UKRAINIAN NAVAL HISTORIOGRAPHY OF THE REVOLUTION 1917–1921 IN THE DIASPORA RESEARCHERS’ STUDIES

The article analyses the studies of the Ukrainian diaspora historians on the national naval development during the Ukrainian Revolution of 1917–1921. They consider the main measures, analyse the achievements and miscalculations. It is concluded that the bulk of the studies on this issue was prepared by S. Shramchenko. This author thoroughly analysed almost all areas of the Ukrainian Navy creation in this period. The contribution of S. Shramchenko to the study of the naval history of Ukraine in the early 20th century and the importance of these works for modern scholars are determined. It has been established that other researchers of the Ukrainian diaspora have largely covered the main events, organisational work on the development of the Ukrainian Navy in 1917–1921 and analysed the successes, main issues and miscalculations that arose. They demonstrated a certain interest in the issues of naval development in Ukraine as an important component of the military sphere. The possibility of using these materials in the national-patriotic education of the military personnel of the modern Armed Forces of Ukraine is emphasised.

Keywords: *Ukrainian People’s Republic, Ukrainian state, Directory, navy, warships, marines, Sviatoslav Shramchenko.*